Przyszłość w produkcji owoców porzeczki czarnej na świecie, szanse i zagrożenia

prof. dr hab.
Eberhard Makosz

IV Międzynarodowa Konferencja Porzeczkowa

Białowieża, 2 – 6 czerwca 2014 r.

Światowa produkcja owoców porzeczki czarnej

W latach 2012 – 2013 światowe zbiory owoców mogły wynieść około 525 tys. ton, najwięcej w Europie (tab. 1). Produkcja owoców, poza Europą, jest tylko w Nowej Zelandii. Nie wiadomo jak jest i będzie w Chinach.

Tab. 1. Zbiory owoców porzeczki czarnej średnio w latach 2012-2013

Kraj	Tys. ton
Rosja	320
Polska	115
Ukraina	30
Wielka Brytania	11
Dania	10
Francja	8
Nowa Zelandia	8
Niemcy	6
Litwa	5
Holandia	3
Węgry	2
Czechy	2
Finlandia	2
Austria	1
Pozostałe kraje	2
Świat:	**525 (100%)**
Europa:	**517 (98%)**
UE:	**165 (31%)**

W Europie największym producentem owoców porzeczki czarnej jest Rosja, bez większego znaczenia towarowego, gdyż najwięcej owoców produkuje się na małych przydomowych plantacjach. Towarowa produkcja na świecie może wynieść około 180 tys. ton, w tym w Polsce około 100 tys. ton, czyli 60% produkcji światowej.

Szacuję, że światowa powierzchnia plantacji może wynieść około 175 tys. ha, w tym około 100 tys. małych plantacji w Rosji.

Mało prawdopodobne jest, aby w najbliższych latach zaszły istotne zmiany w światowej produkcji owoców tego gatunku. W większości krajach jest stabilna, albo z niewielkim spadkiem zbiorów. Rośnie produkcja na Ukrainie. Sytuację może zmienić rozwój uprawy w Chinach.

Zagospodarowanie owoców

Owoce porzeczki czarnej są typowym owocem przetwórczym. W stanie świeżym spożywa się minimalne ilości. Około 90%, 160 tys. ton skupionych owoców, przerabia się na różne przetwory. Na sok zagęszczony 55 – 65%, 88 – 100 tys. ton, mrożonki 25 – 30%, 40 – 48 tys. ton, reszta 5 – 20%, 8 – 32 tys. ton na różne przetwory, głównie dżemy i marmolady. W wielu krajach wzrasta produkcja różnych „bio” przetworów.

Światowa produkcja soku zagęszczonego może wahać się od 13 – 17 tys. ton, a mrożonek od 25 do 30 tys. ton. Europa jest największym producentem przetworów. **Rozwój produkcji owoców porzeczki czarnej zależy od poziomu popytu i cen soku zagęszczonego.**

Produkcja owoców i przetworów w Polsce

Od wielu już lat Polska jest na świecie największym producentem towarowej produkcji owoców oraz soku zagęszczonego i mrożonek. W latach 1965 – 70 produkcja owoców wahała się od 25 – 40 tys. ton, 20 lat później od 65 do 85 tys. ton, z czego 90% owoców przerobiono na sok zagęszczony, mrożonki, dżemy i marmolady.

W latach 2000 – 2013 zbiory owoców wahały się, według GUS, od 93 do 149 tys. ton, a według bilansu produkcji od 92 do 145 tys. ton (tab. 2). Moim zdaniem dokładniejsze są zbiory według bilansu produkcji. Na duże różnice w zbiorach decydujący wpływ miały warunki atmosferyczne, zwłaszcza w okresie kwitnienia krzewów.

Tab. 2. Zbiory owoców porzeczki czarnej w Polsce w tys. ton

Lata	GUS	Bilans produkcji
2000	93	
2001	110	
2002	100	
2003	125	
2004	143	
2005	138	
2006	147	
2007	95	
2008	151	145
2009	146	111
2010	152	119
2011	129	92
2012	149	110
2013	145	120

Źródło: Bożena Nosecka, Zakład Ekonomiki Ogrodnictwa IERiGŻ Warszawa.

W ostatnich 6 latach produkcja soku zagęszczonego wahała się od 9 – 13 ton, w 2013 roku 15 tys. ton, mrożonek około 25 tys. ton, z czego 90% eksportowano do różnych krajów europejskich. W kraju spożycie świeżych owoców wynosiło średnio 5 tys. ton. Podobne wielkości, w stanie świeżym, eksportowano do krajów europejskich.

Powierzchnia plantacji wynosiła 25 tys. hektarów w latach 1985 – 1990, obecnie około 30 tys. Duży jest udział towarowych plantacji z niskim poziomem intensywności, z plonami 3 – 5 ton z hektara. Na około 3 000 hektarach, z wysokim poziomem intensywności, plony wahają się od 7 do 8 ton z hektara.

Opłacalność produkcji owoców porzeczki czarnej w Polsce

Liczby w tabeli 3 obrazują ceny uzyskiwane przez producentów owoców oraz procent pokrycia kosztów produkcji. W latach 2000 – 2013 ceny skupu wahały się od 0,4 do 4,0 zł/kg!! Na tak duże różnice wpływ miały wysokość zbiorów owoców, zapasów soku zagęszczonego i mrożonek, a także „nerwowość” niektórych przetwórców.

Tab. 3. Ceny skupu owoców, zwrot kosztów produkcji w procentach

Lata	Cena skupu		Zwrot
	zł/kg	euro/kg	
2000	3,8	0,95	211
2001	2,0	0,50	117
2002	1,6	0,40	88
2003	1,2	0,30	70
2004	0,4	0,10	33
2005	0,7	0,18	54
2006	0,7	0,18	54
2007	3,5	0,89	219
2008	1,8	0,51	83
2009	2,2	0,51	96
2010	1,9	0,47	81
2011	4,0	0,97	168
2012	1,8	0,33	70
2013	1,4	0,33	51

Źródło: Jan Świetlik, Zakład Ekonomiki Ogrodnictwa IERiGŻ, Warszawa

W tym 14-letnim okresie tylko w 4 latach ceny skupu przewyższały koszty produkcji. Opłacalność produkcji była tylko w 3 latach, kiedy nadwyżka wynosiła 15 – 20%. Ceny skupu ustalają większe zakłady przetwórcze z kapitałem zagranicznym, bez porozumienia z producentami owoców.

W naszym kraju trzy ośrodki naukowe badają opłacalność produkcji owoców porzeczki czarnej. Z tych badan wynika, że przy plonie 5 ton z hektara, koszty całkowite wahają się od 12 000 do 14 000 zł/ha, w tym koszty bezpośrednie (bieżące wydatki) 9 000 (70%).

Przy nakładzie najemnej pracy ręcznej 250 godz./ha koszt wynosi około 2 000 zł, co stanowiło 15% kosztów całkowitych. Koszt pestycydów wynosił 1 600 zł, eksploatacja kombajnu i innych maszyn 3 000 zł, amortyzacji plantacji 1 500 zł/ha, reszta – różne inne koszty bezpośrednie.

Koszty produkcji 1 kg owoców wahały się od 2,5 – 2,8 zł/kg (0,60 euro/kg).

Podobnie jak w krajach Zachodniej Europy.

W najbliższych latach trzeba spodziewać się wzrostu kosztów produkcji. Opłacalność produkcji można poprawić przez wzrost plonów z jednostki powierzchni, co najmniej 7 – 8 ton z hektara. Wtedy koszty wyniosą 1,5 – 2,0 zł/kg.

Jaka przyszłość, szanse i zagrożenia

Rynek europejski, główny odbiorca, jest nasycony owocami i przetworami porzeczki czarnej. Powtarzają się lata z nadprodukcją owoców. Każde zwiększenie produkcji stwarza problemy ze zbytem owoców po opłacalnych cenach. Jak na razie porzeczka czarna, nie tylko w Polsce, nie jest już gatunkiem rozwojowym.

Największy wpływ na opłacalne zagospodarowanie owoców mają światowe potrzeby na sok zagęszczony. Kiedy w Polsce produkcja przekracza 10 tys. ton, są problemy w opłacalnym zagospodarowaniu soku zagęszczonego. Zmniejszenie światowej produkcji do poziomu 12 – 13 tys. ton, w tym w Polsce do 10 tys. ton, może poprawić sytuację ekonomiczną na rynku światowym. Jeśli cena skupu za owoce przeznaczone do produkcji soku zagęszczonego spadnie poniżej 0,60 euro/kg, zmniejszy się produkcja owoców.

Jeżeli na świecie nie wzrosną potrzeby na świeże i przetworzone owoce, produkcja owoców może być niższa niż obecnie, czyli poniżej 500 tys. ton.

Jakie są szanse na rozwój uprawy porzeczki czarnej w Polsce

Wielkość produkcji jest najbardziej zależna od warunków atmosferycznych. Krzewy są wrażliwe na niskie temperatury w zimie, a kwiaty na przymrozki, zaś owoce na nadmiar opadów, bądź wysokie temperatury w okresie dojrzewania.

Szanse na opłacalną produkcję będą miały plantacje z plonami powyżej 7 ton z hektara. Na plantacjach z plonami poniżej 5 ton, produkcja nie będzie opłacalna, większość z nich ulegnie likwidacji. Największe szanse będą miały plantacje założone ze zdrowych sadzonek, nowych, plennych odmian, a krzewy dokarmiane dolistnie, uprawiane w cieplejszych rejonach naszego kraju. Krzewy dostosowane do mechanicznego zbioru owoców kombajnami, produkowanymi w naszym kraju.

Jakie zmiany i działania w produkcji owoców mogą poprawić sytuację ekonomiczną producentów owoców porzeczki czarnej. Do najważniejszych, oprócz podniesienia plonów, można zaliczyć:

- kilkuletnie umowy kontraktacyjne, z zagwarantowaną ceną minimalną. Producent owoców musi mieć pewność, że może się spodziewać co najmniej zwrotu kosztów produkcji,
- opieka producentów przez zakłady przetwórcze, co najmniej doradztwem fachowym i w zdobyciu wartościowego materiału wyjściowego,
- zakłady przetwórcze winne wystrzegać się zbyt dużych różnic cen między latami, a zwłaszcza w okresie zbiorów,

- zmniejszanie obrotu owocami przez pośredników,
- rozpoczęcie badań nad ekonomiczną efektywnością intensyfikacji produkcji owoców,
- rozwinięcie promocji przetworów porzeczki czarnej w Azji i obu Amerykach, głównie przez zakłady przetwórcze,
- ułatwienie dostępu do skutecznych pestycydów, zwłaszcza do walki ze szkodnikami,
- poprawienie prognozowania zbiorów owoców.

Bardzo ważne będzie zacieśnienie partnerskiej współpracy miedzy producentami owoców i zakładami przetwórczymi. Przecież obie strony są od siebie ściśle zależne. Zakłady przetwórcze winne lepiej widzieć i oceniać problemy producentów owoców. Trzeba się nawzajem szanować. Proponuję dwa wspólne spotkania producentów owoców i zakładów przetwórczych w ciągu roku. Pierwsze przed sezonem, a drugie po sezonie.

Dla polskich producentów i przetworów owoców porzeczki czarnej ważna jest działalność Międzynarodowego Stowarzyszenia Porzeczki Czarnej, którego jesteśmy członkami. Chcielibyśmy jeszcze ściślejszej współpracy, m.in. w zakresie wymiany poglądów i informacji o zbiorach, zapasach i sytuacji na światowym rynku porzeczki czarnej, o problemach w produkcji, łącznie z kosztami i opłacalnością.

Faktem jest, że porzeczka czarna jest marginalnym gatunkiem w światowej produkcji owoców. Udział wynosi zaledwie 0,1%. Lecz żaden inny gatunek nie ma tak specyficznego smaku i wysokość zawartości witaminy C. Wysokie są walory zdrowotne owoców i przetworów. Dlatego trzeba nie tylko utrzymać obecny poziomu produkcji, ale zwiększać, aby większa liczba konsumentów mogła skorzystać z tych cennych owoców i przetworów.

Dziękuję za uwagę